

Warszawa, 04 maja 2022 r.

Mgr Szt. Jan Andrzejewski
Wykładowca w Katedrze Konserwacji i Restauracji Malarstwa Sztalugowego
i Rzeźby Drewnianej Polichromowanej
Wydziału Konserwacji i Restauracji Dzieł Sztuki ASP w Warszawie

STRESZCZENIE ROZPRAWY DOKTORSKIEJ

„Problematyka techniki, technologii, konserwacji i ekspozycji drewnianej polichromowanej rzeźby z kręgu lwowskiego rokoka na przykładzie grupy czterech ewangelistów z ambony kościoła p. w. Wniebowzięcia NMP w Nawarii pod Lwowem”.

Inspiracją do podjęcia badań nad drewnianą rokokową rzeźbą lwowską była przeprowadzona przeze mnie konserwacja i restauracja grupy rzeźbiarskiej czterech Ewangelistów będących pierwotnie częścią niezachowanej już ambony z kościoła p w. NMP w Nawarii (obecnie w Ukrainie) a dzisiaj pozostających własnością Muzeum Archidiecezjalnego we Wrocławiu.

Problematyka związana z rokokową rzeźbą lwowską w historii sztuki ma długą tradycję. Te fascynujące, przede wszystkim pod względem formy artystycznej, dzieła zajmowały wielu znakomitych badaczy jeszcze przed II Wojną Światową i do dzisiaj pozostają przedmiotem kolejnych, interesujących analiz. Niemniej, to specyficzne zjawisko z zakresu plastyki z 2 połowy XVIII wieku na wschodnich rubieżach sztuki zachodnioeuropejskiej, nastrocza wiele trudności wynikających z różnych przyczyn. Składają się na nie między innymi: skąpy materiał archiwalny, trudności w atrybucji poszczególnych dzieł określonym artystom i warsztatom, jak również to, iż po wojnie Lwów z okolicami znalazł się poza granicami kraju i dopiero po zmianach polityczno-ekonomicznych w ostatniej dekadzie ubiegłego wieku, obszar ten ponownie stał się dostępny dla polskich badaczy.

Większość dotychczasowych ustaleń poszerzających wiedzę o rokokowej rzeźbie lwowskiej, możliwa była dzięki wnikliwym analizom formalno-stylistycznym, które jak wiemy przy licznych zaletach, zwłaszcza w przypadku braku źródeł pisanych, nie są wolne również od niedoskonałości.

Obserwacje techniki wykonania i budowy technologicznej tych dzieł, jak dotychczas pozostają zdecydowanie ograniczone do podstawowych informacji, zazwyczaj niepopartych bardziej szczegółowymi badaniami. Z kolei wiemy, że różne metody wykorzystywane przez

dzisiejszą, profesjonalną konserwację dzieł sztuki umożliwiają znaczące poszerzenie wiedzy na temat określonych zjawisk i często mogą być pomocne we wskazywaniu nowych możliwości i perspektyw badawczych. Chodzi tutaj nie tylko o analizy składu materialnej budowy dzieł, ale również wykorzystanie nieniszczących metod obserwacji ich struktury, wewnętrznej i zewnętrznej, za pomocą na przykład tomografii i zaawansowanych metod komputerowych. Te drugie są również pomocne w projektowaniu ekspozycji dzieł w przestrzeni muzealnej.

Niniejsza dysertacja, w swojej części badawczo analitycznej, jest propozycją wykorzystania tych metod w odniesieniu do wybranych przykładów drewnianych, polichromowanych rzeźb z kręgu lwowskiego rokoka. Przede wszystkim skupiono się na wspomnianej grupie figur z nawaryjskiej ambony, które podczas i po przeprowadzeniu prac konserwatorsko restauratorskich, poddano obserwacjom i badaniom wykorzystując między innymi analizy chemiczne i fizyczne, obserwacje w promieniach rentgenowskich, badania tomograficzne i multispektralne. Posłużyły one do ustalenia zakresu zachowania warstw pierwotnych i wtórnych polichromii oraz konstrukcji struktury rzeźbiarskiej poszczególnych figur, jak również identyfikacji narzędzi za pomocą których je wykonano. W podobnym zakresie przebadano niewielką figurę Chrystusa Zmartwychwstałego pochodzącą ze zbiorów Muzeum Archidiecezjalnego we Wrocławiu.

W bardziej ograniczonym zakresie poddano obserwacjom i badaniom inne wybrane przykłady rzeźb z kręgu lwowskiego rokoka. W 2019 roku, podczas pobytu w Ukrainie, autor miał okazję zapoznania się ze zbiorem dzieł zgromadzonych w oddziale Lwowskiej Galerii Sztuki w Olesku, Muzeum Johanna Pinsela we Lwowie i rzeźbami z mieszczącego się tamże Pałacu Arcybiskupów Łacińskich. Ważna była również wizyta w kościele p w. Wniebowzięcia NMP w Nawarii, z wnętrza którego pochodzą wspomniane rzeźby Ewangelistów.

Z terenów Polski do wybranych badań włączono przykłady rzeźb z ołtarzy bocznych w bazylice katedralnej p w. Narodzenia NMP w Sandomierzu, zbiorów Muzeum Diecezjalnego w Sandomierzu oraz kościoła p w. NMP i św. Jacka przy klasztorze OO. dominikanów w Klimontowie.

Interpretacja wyników przeprowadzonych badań umożliwiła między innymi ustalenie budowy rzeźbiarskiej struktury wspomnianych figur czterech Ewangelistów oraz Chrystusa Zmartwychwstałego, identyfikację prawdopodobnie wykorzystanych do ich wykonania narzędzi oraz ustalenie kolejności etapów pracy. Niektóre z wyróżnionych cech zaobserwowano również w innych wymienionych w dysertacji dziełach. Dotyczy to na przykład asymetrii twarzy, co było wynikiem uwzględnienia określonego kontekstu pomiędzy przestrzennym usytuowaniem rzeźb a ich obserwatorem. Te świadomie zaplanowane deformacje znajdują pewne analogie w rozwiązaniach w barokowym, monumentalnym malarstwie iluzjonistycznym. Podobnie, co

również wynika z przeprowadzonych obserwacji, jak nierównomierny stopień precyzyjności wykończenia niektórych fragmentów – bardziej pobieżny tam, gdzie nie były one w pełni widoczne z poziomu obserwacji. Ustalenia dotyczące techniki i technologii dzieła sztuki zawsze pomagają w zrozumieniu sposobów jakie artysta użył do uzyskania określonych efektów estetycznych. Odnosi się to również do późnobarokowej rzeźby a próba pokazania tych zależności była jednym z celów niniejszej pracy.

Innym, nie mniej istotnym, było podjęcie kwestii aranżacyjno ekspozycyjnych rzeźb Ewangelistów. Dzieło sztuki pozbawione pierwotnego kontekstu miejsca, które trafia do przestrzeni muzealnej domaga się właściwego sposobu jego prezentacji. W przypadku dzieł znacząco uszkodzonych, bądź takich które wcześniej stanowiły część większej całości, jest to szczególnie istotne. Cztery rzeźby Ewangelistów pierwotnie tworzyły całość z architektoniczną i dekoracyjną strukturą ambony umieszczonej we wnętrzu sakralnym. Były one usytuowane na określonej wysokości i w odpowiedniej, świadomie zakomponowanej relacji względem siebie. Zostały uchwycone w dynamicznym ruchu, zwracając się do nas w barokowo teatralnych pozach i gestach. Zniszczenie pierwotnego kontekstu przestrzenno architektonicznego wiąże się z poważnym problemem ich przyszłej ekspozycji muzealnej. Przedstawione w końcowej części pracy dwie propozycje aranżacji rzeźb zakładają częściowe uwzględnienie tych utraconych wartości. Wykorzystano w nich analizę zachowanych, archiwalnych fotografii ambony oraz możliwości jakie w projektowaniu daje technika komputerowa.

Konserwacja i restauracja rzeźb z Nawarii, poprzedzająca większość wykonanych badań, ograniczyła się do niezbędnych zabiegów wzmacniających strukturę drewnianego podłoża i usunięcia części trudnych do zaakceptowania pod względem estetycznym przemalowań. Część z nich, w partiach karnacji, zdecydowano się pozostawić przy jednoczesnym wyeksponowaniu oczyszczonych powierzchni drewna podkreślających piękną, oryginalną formę rzeźb. Retusz ograniczono do minimum scalając jedynie najbardziej widoczne różnice barwne i walorowe.

Tok wyводу ułożony został zgodnie z zasadą podążania od kwestii bardziej ogólnych, zarysowujących historyczne i artystyczne tło omawianych zjawisk, po zagadnienia związane z zasadniczym przedmiotem pracy – badaniami nad techniką wykonania i technologią wybranych rzeźb lwowskich. W rozdziale pierwszym przedstawiono aktualny stan badań nad zagadnieniem rokokowej rzeźby lwowskiej przytaczając najważniejsze pozycje literatury przedmiotu. W rozdziale drugim, krótko wyjaśniono ogólne uwarunkowania historyczne omawianego zagadnienia oraz związane z nim kwestie mecenatu dzieł architektury i dzieł plastycznych w 2 połowie XVIII wieku. Wymieniono najważniejsze fundacje oraz ich zleciodawców. Rozdział trzeci prezentuje głównych twórców rzeźb lwowskich a rozdział czwarty najważniejsze rodzaje przedstawień oraz podstawowe cechy ich formy artystycznej. Rozdział piąty jest swego rodzaju wprowadzeniem do kolejnych,

badawczych części pracy i zawiera omówienie ogólnych zagadnień związanych z technicznymi i technologicznymi uwarunkowaniami powstawania drewnianych, polichromowanych rzeźb w okresie baroku. Na podstawie wybranej literatury omówiono między innymi kolejne etapy pracy, stosowane narzędzia i materiały. W rozdziale szóstym wyszczególniono zakres przeprowadzonych prac badawczych oraz zastosowaną metodykę i rodzaje analiz.

W rozdziale siódmym omówiono kwestie historyczne oraz stylistyczne rzeźb czterech Ewangelistów poddanych badaniom, oraz ich budowę technologiczną z wykorzystaniem przeprowadzonych już obserwacji i analiz. Rozdział ósmy został poświęcony interpretacji wyników badań w szerszym kontekście innych rzeźb z kręgu lwowskiego rokoka ze wskazaniem charakterystycznych cech ich techniki i technologii. W rozdziale dziewiątym przedstawiono wspomniane wcześniej problemy z muzealną aranżacją rzeźb oraz zaprezentowano dwa alternatywne projekty ich ekspozycji. Na końcu pierwszego tomu pracy zamieszczono bibliografię oraz netografię dotyczącą poruszanych zagadnień.

Drugi tom pracy zawiera jedenaście aneksów, w których zamieszczono szczegółowe informacje dotyczące przeprowadzonych badań i prac. Zawierają one: zestawienia ilościowe oraz jakościowe zidentyfikowanych śladów poszczególnych narzędzi stolarsko-snycerskich (aneksy nr 1, 2, 3), analizę wybranych zdjęć tomograficznych (aneks nr 4), analizę symetrii twarzy wybranych rzeźb (aneks nr 5), wyniki analiz warstw zapraw i warstw malarskich (aneksy nr 6, 7, 8), opis przeprowadzonych prac konserwatorskich i restauratorskich (aneks nr 10), karty charakterystyki wybranych rzeźb (aneks nr 11).